

بررسی تنش شوری بر جوانه‌زنی و رشد گیاهچه دو گونه یونجه (یک‌ساله (*Medicago scutellata*, *Medicago polymorpha*))

علیرضا محمودی^{1*} / احسان بیژن‌زاده² / عبدالرسول زارعی³

^{1*} کارشناس ارشد مرتعداریدانشکده کشاورزی و منابع طبیعی داراب- دانشگاه شیراز-شیراز- ایران

Mahmoodi_150@yahoo.com

² استادیار دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی داراب- دانشگاه شیراز-شیراز- ایران

³ دانشجوی دکتری یابان‌زدایی دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی کرج- دانشگاه تهران- کرج- ایران

تاریخ پذیرش: 91/6/5

تاریخ دریافت: 90/11/22

چکیده:

شوری، یکی از اصلی‌ترین تنش‌های اسمزی است که رشد و تولید گیاه را در مناطق خشک محدود می‌کند. استفاده از گونه‌های مرتعی مقاوم به شوری در امر اصلاح و توسعه مراتع به‌ویژه در مناطق خشک، دارای اهمیت فراوانی است. با توجه به اهمیت یونجه‌های یک‌ساله در امر احیا و توسعه مراتع و عدم اطلاعات کافی از شناخت میزان مقاومت این گونه‌ها در برابر تنش شوری، این مطالعه به منظور بررسی تحمل یونجه یک‌ساله *M. scutellata* و *M. polymorpha* به تنش شوری در مرحله جوانه‌زنی انجام شد. در مرحله جوانه‌زنی برای ایجاد تنش شوری از سدیم کلرید (NaCl) با سطوح شوری (0 [آب مقطر]، 0/25، 0/50، 0/75، 1 و 1/25 مگاپاسکال) استفاده شد. مؤلفه‌های جوانه‌زنی شامل درصد، سرعت و یکنواختی جوانه‌زنی و مؤلفه‌های رشد گیاهچه شامل طول ساقه‌چه و ریشه‌چه و وزن خشک ریشه‌چه و ساقه‌چه و نسبت بین آن‌ها تحت شرایط تنش شوری مورد بررسی قرار گرفته شد. نتایج نشان داد در مرحله جوانه‌زنی با افزایش غلظت‌های شوری درصد، سرعت و یکنواختی جوانه‌زنی، طول و وزن خشک ریشه‌چه و ساقه‌چه در هر دو گونه کاهش یافتند. همچنین اختلاف معنی‌داری از نظر درصد جوانه‌زنی، وزن خشک ریشه‌چه و ساقه‌چه در برابر تنش شوری بین گونه‌ها نیز مشاهده شد. در این تحقیق با افزایش سطوح مختلف تنش شوری، درصد جوانه‌زنی کاهش می‌یابد. این مقدار کاهش در گونه *M. scutellata* از تیمار شاهد تا تیمار 1/25 مگاپاسکال NaCl کاهش 99 درصد بود. در گونه *M. polymorpha* کاهش 96 درصدی در غلظت 1/25 مگاپاسکال نسبت به شاهد مشاهده شد. نتایج نشان داد که گونه *M. polymorpha* نسبت به گونه *M. scuteellata* در مرحله جوانه‌زنی، در برابر تنش شوری مقاوم‌تر است.

واژه‌های کلیدی: تنش شوری، مؤلفه‌های جوانه‌زنی، رشد گیاهچه، *M. scutellata*, *M. polymorpha*، کلروسدیم (NaCl).

مقدمه

شوری یکی از اصلی‌ترین تنش‌های اسمزی است که رشد و تولید گیاه را محدود می‌کند (پوراسماعیلی و همکاران، 1384). خسارت شوری در گیاهان از طریق اثر اسمزی، اثر سمیت یون‌ها و اختلال در جذب عناصر غذایی است (صفرنژاد و حمیدی، 1386). اثر شوری بر عدم توسعه جوانه‌زنی به طور عمده در نتیجه اثر اسمزی کلریسدیم است. املاح موجود در خاک موجب کاهش پتانسیل آب در محیط ریشه می‌شود و جذب آب توسط ریشه را محدود می‌کند؛ در نتیجه، گیاه دچار نوعی خشکی فیزیولوژیک می‌شود (آذرنیوند و همکاران، 1383).

مقدار و کیفیت عوامل محیطی که به طور مستقیم یا غیر مستقیم به گیاهان آسیب می‌زنند و محدودیت‌هایی در رشد و فرآیندهای حیاتی گیاهان ایجاد می‌کنند، تنش‌های محیطی نامیده می‌شوند (فودن¹ و همکاران، 1993). در مراتع، شوری و شور شدن خاک، یکی از عوامل بازدارنده تولید علوفه به شمار می‌رود، به طوری که یکی از موانع گسترش زادآوری در هنگام جوانه زدن بذرها می‌باشد (جعفری، 1389). مرحله جوانه‌زنی، یکی از حساس‌ترین مراحل رشد گیاه به تنش شوری و خشکی است (منچاند و گرگ²، 2008).

از آنجا که بخش وسیعی از مراتع ایران، دارای خاک‌های شور و قلیایی است، درجه مقاومت به شوری در گیاهان مختلف در مرحله جوانه‌زنی متفاوت است. همچنین حساسیت جوانه‌زنی بذرها، گونه‌های مختلف نسبت به شوری بسیار متنوع است؛ برای مثال، بذر گونه‌های *Phragmites australis* و *Hordeum jubatum* نسبت به شوری 5000 میلی‌گرم در لیتر NaCl حساس نبوده، اما جوانه‌زنی بذر *Scolochloa festucaceae* و *Typhaglauca* نسبت به شوری 1000 میلی‌گرم در لیتر کاهش نشان داده است (گالینتو و والکیج³، 1989؛ ماس⁴، 1986).

با افزایش شوری میزان جوانه‌زنی کاهش می‌یابد به طوری

که غلظت‌های پایین، بیشترین جوانه‌زنی را به خود اختصاص می‌دهد و افزایش غلظت شوری، جوانه‌زنی را کاهش می‌دهد (دیانتی و همکاران، 1384). همچنین با افزایش شوری، از سرعت جوانه‌زنی نیز کاسته می‌شود (خان و آنگر⁵، 1999). آذرنیوند و همکاران (1383) در مطالعه‌ای، آثار تنش شوری بر جوانه‌زنی بذر سه گونه مرتعی *Sedlitziarosmarinus Haloxylonaphyllum* و *HamadSalicornica* در یازده تیمار (0، 25، 50، 100، 200، 250، 300، 400، 450، 500 میلی‌مولار NaCl) را بررسی کردند. نتایج نشان داد که بین طول ریشه‌چه، ساقه‌چه و درصد جوانه‌زنی، اختلاف معنی‌داری وجود دارد. با افزایش شوری درصد جوانه‌زنی، طول ریشه‌چه و ساقه‌چه کاهش می‌یابد. در این پژوهش، گونه *Hamada* مقاومت بیشتری نسبت به دو گونه دیگر از خود نشان داد. باجی و همکاران⁶ (2002)، در مطالعه اثر تنش شوری بر جوانه‌زنی و رشد کامل *Atriplex halimus* بیان کردند که با افزایش غلظت NaCl درصد جوانه‌زنی کاهش می‌یابد. زیا و اجمل‌خان⁷ (2004)، با مطالعه اثر تنش شوری بر جوانه‌زنی گونه *Limonium stocksii* بیان کردند که بیشترین درصد جوانه‌زنی در تیمار شاهد مشاهده شد و با افزایش شوری، میزان جوانه‌زنی کاهش یافت.

تمرتاش و همکاران (2010)، در بررسی خود در ارتباط با تأثیر تنش شوری بر ویژگی‌های جوانه‌زنی گیاه شبدر برسیم به این نتیجه رسیدند که با افزایش تنش شوری درصد جوانه‌زنی، طول ریشه‌چه و ساقه‌چه کاهش یافت. از آنجا که جوانه‌زنی یکی از دوره‌های حساس چرخه زندگی گیاهان محسوب می‌شود و هر چه جوانه‌زنی بهتر و بیشتر صورت گیرد، گیاه شانس بیشتری برای زنده ماندن و استقرار پیدا می‌کند، مطالعات گسترده‌ای در زمینه تنش شوری بر جوانه‌زنی انجام شده است، ولی اکثر مطالعات در مرحله جوانه‌زنی گیاهان زراعی بوده و بر روی گیاهان مرتعی، به‌ویژه یونجه‌های یک‌ساله مطالعه‌ای انجام نشده است.

5. Khan & ungar

6. Bajji

7. Zia & khan

1. Fowden

2. Manchanda, & Grag

3. Galinato & Valkage

4. Mass

D90 و D10 به همدیگر نزدیک‌تر باشند، بذرهاى بیشتری در یک دوره زمانى کوتاه‌تر جوانه می‌زنند. بخش عمده جوانه‌زنى بذرها در فاصله زمانى D10 و D90 اتفاق می‌افتد (سلطانی، 1386). برای آزمون فوق، ابتدا پتری‌دیش‌هاى تمیز شده، به مدت دو ساعت در دمای 110 درجه سانتی‌گراد در دستگاه آون استریل شدند. کف هر پتری‌دیش به تعداد دو لایه صافى واتمن شماره یک قرار داده شد. سپس در داخل هر پتری‌دیش به مقدار 5 میلی‌متر از محلول نمک کلروسدیم با پتانسیل آب 1/25، -/5، +1 و +1/25 مگا پاسکال بسته به نوع تیمار افزوده شد. برای تیمار شاهد از آب مقطر استفاده شد. تعداد 25 عدد بذر سالم و یکنواخت به مدت 40 ثانیه با وایتکس 10 درصد ضد عفونی و سپس با آب مقطر فراوان شستشو و در داخل هر پتری‌دیش قرار داده شد.

پتری‌دیش را در محیط انکوباتور در دمای مطلوب 20 درجه قرار داده شدند. شمارش بذرهاى جوانه‌زده به صورت روزانه و در ساعت معینى ثبت شدند. در هنگام شمارش، بذرهاى که طول ریشه‌چه آن‌ها 2 میلی‌متر یا بیشتر بود، به عنوان بذرهاى جوانه‌زده تلقى واز پتری‌دیش خارج شدند. شمارش تا زمانى که افزایشى در تعداد بذرهاى جوانه‌زده مشاهده نگردید، و یکنواختى در جوانه‌زنى وجود داشت، ادامه یافت. یکنواختى جوانه‌زنى عبارت است از: تفاضل بین زمان رسیدن به 90 درصد جوانه‌زنى و 10 درصد جوانه‌زنى؛ بدیهى است هرچه این فاکتور کمتر باشد، یکنواختى بیشتری را در جوانه‌زنى نشان می‌دهد. در این آزمایش، برای محاسبه سه مورد فوق از برنامه Germin-g استفاده شد. در پایان آزمایش (بعد از 14 روز) طول ریشه‌چه و ساقه‌چه بذور با خط‌کش اندازه‌گیری شد. برای به دست آوردن وزن خشک ریشه‌چه و ساقه‌چه، ریشه‌چه و ساقه‌چه از همدیگر جدا شدند و به مدت 48 ساعت در دمای 70 درجه سانتی‌گراد در آون خشک شدند و وزن آن‌ها را برحسب گرم اندازه‌گیری شد.

داده‌هاى حاصل از آزمایش در قالب طرح کاملاً تصادفى مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. برای تجزیه داده‌ها از نرم‌افزار آماری SAS استفاده شد. مقایسه میانگین هر صفت با استفاده از آزمون LSD انجام شد (سلطانی، 1377).

در این تحقیق، دو گونه یونجه یک‌ساله (*M. polymorpha scutellata*) انتخاب شدند تا میزان تحمل به شوری آن‌ها در مرحله جوانه‌زنى مشخص شود. از دلایل انتخاب این گونه‌ها می‌توان به اهمیت این گیاهان در رابطه با پوشش گیاهى و تولید علوفه مورد استفاده دام‌ها، اهمیت گیاه در سیستم لی فارمینگ (تناوب غله و مرتع)، تثبیت بیولوژیکى ازت، حفاظت خاک در مناطق مختلف ایران ذکر نمود، گونه *M. polymorpha* بومی ایران است و گونه *M. scutellata* رقم وارداتى از استرالیاست که در برخى از مناطق کشت می‌شود. لازم به ذکر است *M. scutellata* دارای بیشترین تولید علوفه در بین بقیه یونجه‌هاى یک‌ساله است.

مواد و روش‌ها

بررسی حاضر به صورت آزمایش کاملاً تصادفى در آزمایشگاه تحقیقات بذر دانشکده کشاورزی و منابع طبیعى داراب انجام شد. در مرحله جوانه‌زنى برای ایجاد تنش شوری از سدیم کلرید (NaCl) با سطوح شوری (0 (آب مقطر)، 0/25، 0/50، 0/75 و 1 و 1/25 مگا پاسکال) استفاده شد. غلظت نمک کلرید سدیم (NaCl) که برای تهیه هر پتانسیل آب مورد نیاز از طریق فرمولی که وانت هوف (1887) ارائه داده، به دست آمد.

$$= CIRT\psi$$

در این فرمول، C مولالیته محلول، I ضریب یونیزاسیون، r ثابت گازی و t درجه حرارت محلول بر حسب کلوین و ψ پتانسیل اسمزی بر حسب مگا پاسکال بود. مؤلفه‌هاى مورد اندازه‌گیری شامل جوانه‌زنى (حداکثر جوانه‌زنى، سرعت و یکنواختى جوانه‌زنى) و پارامترهاى رشد گیاهچه (طول و وزن خشک ریشه‌چه و ساقه‌چه در محیط پتری‌دیش انجام شد. حداکثر درصد جوانه‌زنى، نشان‌دهنده کل درصد بذرهاى جوانه‌زده تا پایان مدت آزمایش است.

سرعت جوانه‌زنى برابر عکس زمان رسیدن به 50 درصد جوانه‌زنى است. یکنواختى جوانه‌زنى عبارت از تفاضل بین زمان رسیدن به 90 درصد جوانه‌زنى (D90) و 10 درصد جوانه‌زنى (D10) است. کم بودن این فاکتور، یکنواختى بیشتر جوانه‌زنى را نشان می‌دهد. به بیان دیگر، هر چقدر مقدار

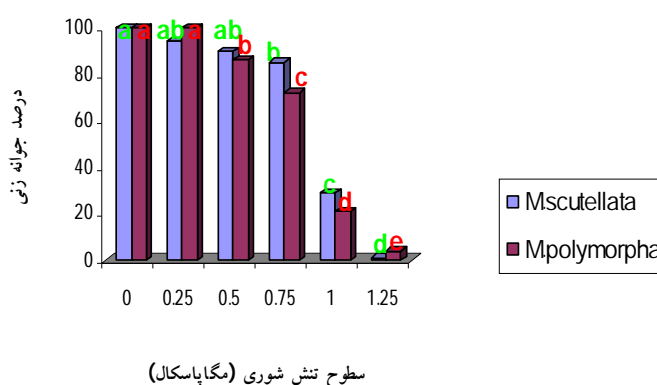
سطوح مختلف تنش شوری نشان می‌دهد که با افزایش سطوح مختلف تنش شوری، درصد جوانه‌زنی کاهش می‌یابد که این مقدار کاهش در گونه *M. scutellata* از تیمار شاهد تا تیمار 1/25 مگاپاسکال NaCl کاهش 99 درصد بود. در گونه *M. polymorpha* کاهش 96 درصدی در غلظت 1/25 مگاپاسکال نسبت به شاهد مشاهده شد و بذور این گونه‌ها در پتانسیل اسمزی 1/25 مگاپاسکال به تعداد اندک جوانه زدند، ولی رشد گیاهیچه نداشتند (نمودار 1).

همچنین برای رسم نمودارها و نمودارهای مربوط از نرم‌افزار کامپیوتری Excel استفاده گردید.

نتایج

حداکثر درصد جوانه‌زنی

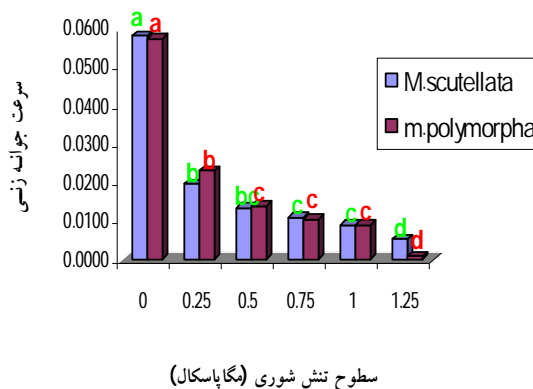
شوری بر حداکثر درصد جوانه‌زنی اثر معنی‌داری داشت ($P < 0.01$). نتایج آزمایش نشان داد که بین تیمارهای مختلف از نظر درصد جوانه‌زنی اختلاف معنی‌داری وجود دارد ($p < 0.01$) (جدول 1). رابطه بین درصد جوانه‌زنی و

نمودار (1): اثر تنش شوری بر درصد جوانه‌زنی در *M. scutellata* و *M. polymorpha*

مختلف تنش شوری، سرعت جوانه‌زنی در هر دو گونه کاهش یافت (نمودار 2).

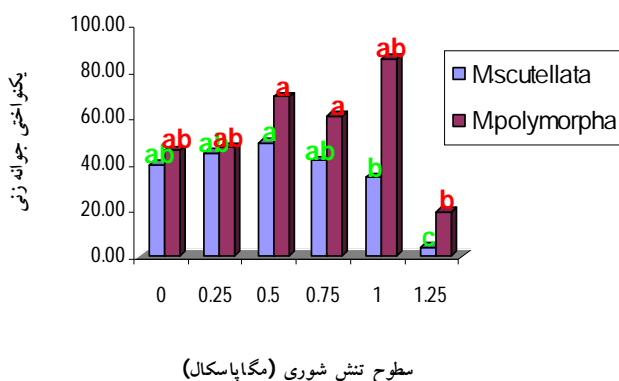
سرعت جوانه‌زنی شوری بر سرعت جوانه‌زنی اثر بسیار معنی‌داری ($P < 0.01$) داشت (جدول 1). با افزایش سطح

نمودار (2): اثر تنش شوری بر سرعت جوانه‌زنی در *M. scutellata* و *M. polymorpha*

نشان می‌دهد که با افزایش تنش شوری بذرها، زمان بیشتری برای رسیدن به 90 درصد جوانه‌زنی لازم است.

یکنواختی جوانه‌زنی شوری بر یکنواختی جوانه‌زنی، اثر بسیار معنی‌داری ($P < 0.01$) داشت (جدول 1). نمودار (3)

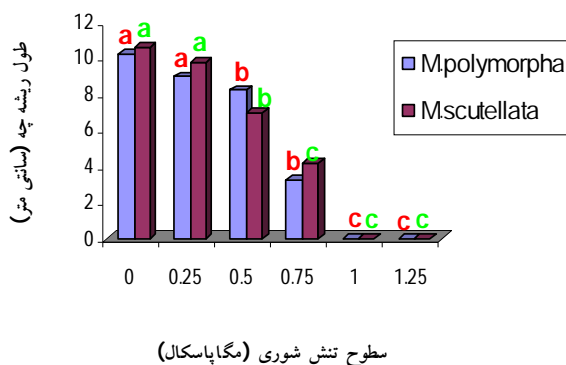
نمودار (3): اثر تنش شوری بر یکنواختی جوانه‌زنی در *M. Scutellata* و *M. polymorpha*

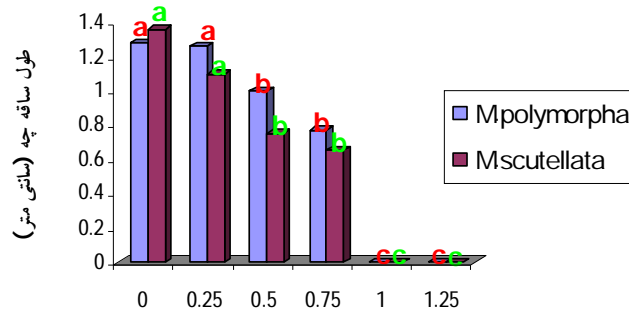
منابع تغییر (S.O.V)	درجه آزادی	درصد جوانه‌زنی	سرعت جوانه‌زنی	یکنواختی جوانه‌زنی
گونه	1	85/33 ns	1/95 ns	1819 ns
شوری	5	13501 **	0/004 **	2128 **
شوری × گونه	5	145*	8/77 ns	105/99 ns
اشتباه	33	51/91	2/63	193

** معنی‌داری در سطح 1 درصد * معنی‌داری در سطح 5 درصد ns عدم معنی‌داری

محیط افزایش یابد، توسعه ریشه کاهش می‌یابد. با افزایش سطوح مختلف تنش شوری، از مقدار طول ریشه‌چه کاسته می‌شود نمودار (4). با افزایش سطوح مختلف تنش شوری، مقدار طول ساقه‌چه کاسته می‌شود. در گونه *M. Scutellata* کاهش طول ساقه‌چه با افزایش تنش شوری از صفر تا غلظت 0/75 مگاپاسکال، 58 درصد بود. همچنین در گونه *M. polymorpha* میزان کاهش طول ریشه‌چه در غلظت 0/75 مگاپاسکال نسبت به شاهد 41 درصد بود (نمودار 5).

طول ریشه‌چه و ساقه‌چه در مرحله رشد گیاهچه، تغییرات میزان طول ریشه‌چه تحت تأثیر گونه، غلظت NaCl (شوری) معنی‌دار ($P < 0.01$) بود (جدول 2). در گونه *M. Scutellata* کاهش طول ریشه‌چه با افزایش تنش شوری از صفر تا غلظت 0/75 مگاپاسکال، 60 درصد بود. همچنین در گونه *M. polymorpha* میزان کاهش طول ریشه‌چه در غلظت 0/75 مگاپاسکال نسبت به شاهد 68 درصد بود. این ویژگی نشان می‌دهد هرچه غلظت NaCl در محیط افزایش یابد، توسعه ریشه کاهش می‌یابد، ولی اگر در

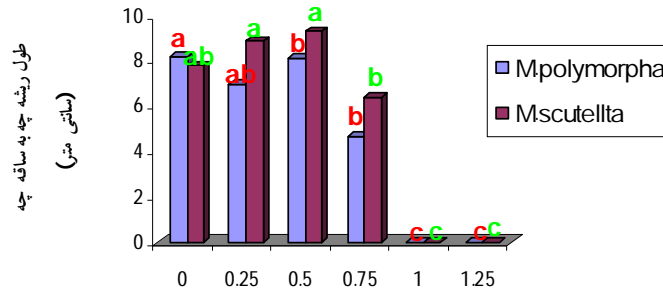
نمودار (4): اثر تنش شوری بر طول ریشه‌چه در *M.polymorpha* و *M.Scutellata*

سطوح تنش شوری (مگاپاسکال)

نمودار (5): اثر تنش شوری بر طول ساقه‌چه در *M.polymorpha* و *M.Scutellata*

تنش‌های مختلف شوری (نمودار 6) نشان می‌دهد که با افزایش پتانسیل اسمزی محیط نسبت طول ریشه‌چه به ساقه‌چه افزایش می‌یابد.

ضریب آلومتری (نسبت طول ریشه‌چه به ساقه‌چه) شوری بر نسبت طول خشک ریشه‌چه به ساقه‌چه اثر معنی‌داری ($P < 0.01$) داشت (جدول 2). آزمون مقایسه میانگین نسبت طول ریشه‌چه به ساقه‌چه‌های تحت تأثیر

سطوح تنش شوری (مگاپاسکال)

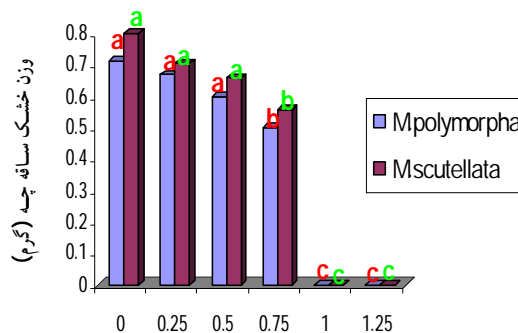
نمودار (6): اثر تنش شوری بر نسبت طول ریشه‌چه به ساقه‌چه در *M.polymorpha* و *M.Scutellata*

منابع تغییر (S.O.V)	درجه آزادی	طول ریشه‌چه	طول ساقه‌چه	نسبت طول ریشه‌چه به طول ساقه‌چه
گونه	1	** 8/31	** 0/001	31.72
شوری	5	** 160	** 2/52	188/62 **
شوری × گونه	5	ns 2/34	ns 0/043	9/94 *
اشتباه	33	2/40	0/53	3/81

** معنی‌داری در سطح 1 درصد * معنی‌داری در سطح 5 درصد ns عدم معنی‌داری

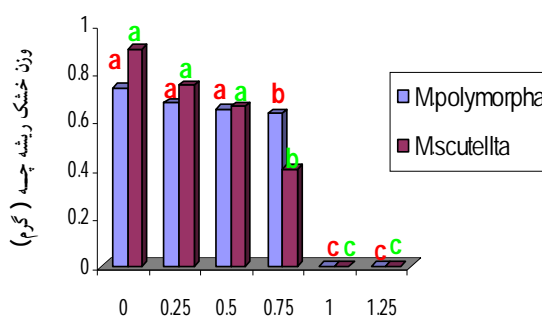
تحت تأثیر تنش‌های مختلف شوری (نمودار 7 و 8) نشان می‌دهد که با افزایش پتانسیل اسمزی محیط از مقدار وزن خشک ریشه‌چه و ساقه‌چه کاسته می‌شود.

وزن خشک ریشه‌چه و ساقه‌چه اثر تنش شوری با NaCl بر روی مقدار وزن خشک ریشه‌چه و ساقه‌چه با سطح احتمال 99 درصد اثر معنی‌داری را نشان داد (جدول 3). آزمون مقایسه میانگین‌های وزن خشک ریشه‌چه و ساقه‌چه

نمودار (7): اثر تنش شوری بر وزن خشک ساقه‌چه در *M.polymorpha* و *M.Scutellata*

نمودار (7): اثر تنش شوری بر وزن خشک ساقه‌چه در *M.polymorpha* و *M.Scutellata*

نمودار (8): اثر تنش شوری بر وزن خشک ریشه‌چه در *M.polymorpha* و *M.Scutellata*

نمودار (8): اثر تنش شوری بر وزن خشک ریشه‌چه در *M.polymorpha* و *M.Scutellata*

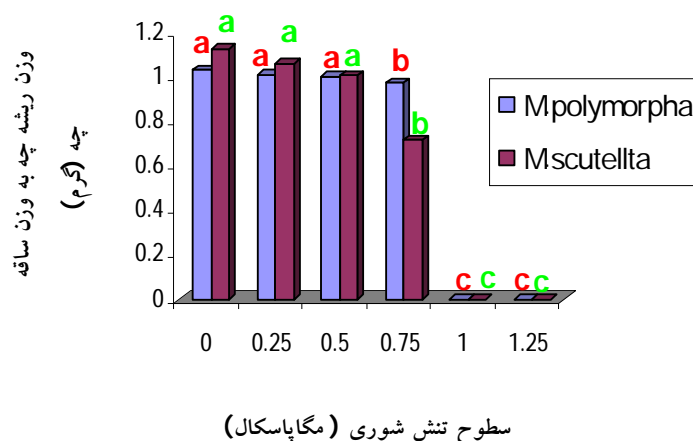
پتانسیل اسمزی محیط از مقدار وزن خشک ریشه‌چه به ساقه‌چه کاسته می‌شود. با افزایش پتانسیل اسمزی تا 0/75 مگاپاسکال نسبت وزن خشک ریشه‌چه به ساقه‌چه افزوده می‌گردد.

نسبت وزن خشک ریشه‌چه به ساقه‌چه شوری بر نسبت وزن خشک ریشه‌چه به ساقه‌چه اثر معنی‌داری ($P < 0.01$) داشت (جدول 3). آزمون مقایسه میانگین‌های وزن خشک ریشه‌چه به ساقه‌چه تحت تأثیر تنش‌های مختلف شوری (نمودار 9) نشان می‌دهد که با افزایش

جدول (3): مقادیر میانگین مربعات (MS) حاصل از تجزیه واریانس برای مؤلفه‌های غیرشمارشی و وزنی جوانه‌زنی

منابع تغییر (S.O.V)	درجه آزادی	وزن خشک ریشه‌چه	وزن خشک ساقه‌چه	نسبت وزن خشک ریشه‌چه به ساقه‌چه
گونه	1	0/031 ns	0/035 ns	0/083 ns
شوری	5	0/723 **	0/699 **	1/99 **
شوری × گونه	5	0/212 **	0/202 **	0/076 **
اشتباه	33	0/020	0/020	0/031

** معنی‌داری در سطح 1 درصد * معنی‌داری در سطح 5 درصد ns عدم معنی‌داری

نمودار (9): اثر تنش شوری برنسبت وزن خشک ریشه‌چه به ساقه‌چه در *M.polymorpha* و *M.Scutellata*

بحث و نتیجه‌گیری

در مجموع، نتایج نشان داد تحت تأثیر سطوح تنش شوری، با استفاده از نمک طعام پارامترهای درصد جوانه‌زنی، سرعت جوانه‌زنی، یکنواختی جوانه‌زنی در هر دو گونه‌کاهش یافت. آذرینوند و همکاران (1383) و تمرناش و همکاران (1384) در بررسی‌های خود به چنین نتیجه‌مشابهی دست یافتند. نرخ کاهش درصد جوانه‌زنی در گونه *M. scuteelata* بیشتر از گونه *M. polymorpha* بود. علت کم شدن درصد جوانه‌زنی در تنش شوری، فشار اسمزی محلول است که باعث به هم خوردن تعادل یونی می‌شود و در نتیجه روی کنش و واکنش زیستی بذر اثر می‌گذارد. در نتیجه، فعالیت آنزیم‌های موجود در بذر و یا آنزیم‌هایی که جهت رشد بعداً ساخته می‌شود، متوقف می‌سازد، لذا انرژی لازم برای جوانه‌زنی و سایر فعالیت‌های رشد فراهم نمی‌شود (باجی و همکاران⁸، 2002 و پسرکلی⁹، 1994). استنباط کلی چنین است که شروع جوانه‌زنی و ورود به مرحله پیچیده و حساس جوانه‌زنی از حیات بذر به طورعموم در شرایطی که غلظت شوری در محیط کم است، آغاز می‌شود و این موضوعی است که در بیشتر بذرها، اعم از شورزی و ناشورزی دیده می‌شود، زیرا همواره در چنین شرایطی که محیط عاری از هر عامل تنش‌آور یا به عبارتی، عاری از هر گونه عامل بی‌ثباتی و

عدم تعادل بین مواد تشکیل‌دهنده موجود در محیط باشد، بذرها بهتر و سریع‌تر شروع به جوانه‌زنی می‌کنند، و هرچه غلظت این مواد شور بیشتر گردد، محیط نامناسبی برای جوانه‌زنی بذرها ایجاد می‌گردد، به طوری که با افزایش شوری علاوه بر کاهش جوانه‌زنی، سرعت آن نیز کم می‌شود (ایتون، 1947).

هاداس (1967) گزارش کرده است که در اثر کاهش پتانسیل آب، جذب اولیه کاهش می‌یابد. یکنواختی جوانه‌زنی می‌تواند پارامتر مهمی در شرایط تنش باشد، با افزایش تنش آب مدت زمان جذب افزایش می‌یابد. به عبارتی دیگر، با توجه به اینکه شرایط جذب آب در این شرایط سخت می‌شود، بنابراین بر روی مدت اثر می‌گذارد و جوانه‌زنی و رسیدن آن از 10 به 90 درصد در مدت زمانی طولانی‌تری می‌پذیرد.

با افزایش تنش شوری از سرعت جوانه‌زنی در هر دو گونه کاسته شد، ولی اختلاف معنی‌داری بین گونه در برابر تنش شوری مشاهده نشد. در اثر تنش شوری، فاکتورهای طول ریشه‌چه، طول ساقه‌چه دو گونه کاهش می‌یابد، در حالیکه با افزایش تنش شوری، نسبت طول ریشه‌چه به ساقه‌چه در هر دو گونه ابتدا کاهش، بعد نرخ صعودی و سپس کاهش یافتند.

کاهش طول ریشه و ساقه می‌تواند به علت محدودیت فشار تورگر باشد. ایجاد استحکام و سختی در دیواره

اثر شوری به تیمار 1 و 1/25 مگاپاسکال مربوط است، بنابراین کشت این گونه‌ها در زمین‌های شور بیش از 0/75 مگاپاسکال NaCl (به صورت بذر) پیشنهاد نمی‌شود.

با توجه مطالعات انجام گرفته در ارتباط با تأثیر تنش شوری بر روی گونه‌های دیگر در مرحله جوانه‌زنی (آذرینوند و همکاران 1383؛ تمرناش و همکاران، 1389؛ دیاتی تیلکی و همکاران، 1384 و صفرنژاد و حمیدی، 1386) و با توجه به نتایج این تحقیق می‌توان نتیجه گرفت، این گونه‌ها در مرحله جوانه‌زنی دارای مقاومت متوسطی در برابر تنش خشکی است. به طور کلی، گیاهانی که دارای مقاومت و رشد بیشتر ریشه‌چه و ساقه‌چه در مرحله جوانه‌زنی باشند، در مرحله گیاهچه و مراحل دیگر نیز مقاومت بیشتری به شوری از خود نشان می‌دهند. همچنین از جمله پیامدهای این گونه تحقیقات، افزایش آگاهی محققان و کمک به شناخت بهتر از درجه مقاومت به شوری گونه‌های مرتعی، کمک به افزایش پوشش گیاهی پایدار مناطق خشک و نیمه‌خشک و در نهایت، کمک به افزایش ذخیره علوفه‌ای مورد نیاز دام‌ها و همچنین کمک به حفاظت آب و خاک است.

سلول‌های برگ‌های در حال رشد می‌توانند برای زنده ماندن و بقای رشد گیاهان در شرایط کمبود آب سودمند باشد. نهایتاً سخت شدن دیواره سلول در طولانی مدت سبب ایجاد گیاهان کوچک‌تر و کاهش تنفس می‌شود.

در اثر تنش شوری فاکتورهای وزن خشک ریشه‌چه، وزن خشک ساقه‌چه و نسبت وزن خشک ریشه‌چه به ساقه‌چه در هر دو گونه کاهش می‌یابد. این نتیجه با نتایج آذرینوند و جعفریان جلودار (1383) و تمرناش و همکاران (1384) مطابقت دارد. نرخ کاهش وزن خشک ساقه‌چه در گونه *M. scuteellata polymorpha* به ترتیب 29 و 32 درصد بود و نرخ کاهش وزن خشک ریشه‌چه در گونه *M. scuteellata polymorpha* به ترتیب 13 و 55 درصد بود. با توجه به نرخ کاهش درصد جوانه‌زنی و وزن خشک ریشه‌چه و ساقه‌چه دو گونه، می‌توان نتیجه گرفت گونه *M. polymorpha* نسبت به گونه *M. scuteellata* در مرحله جوانه‌زنی در برابر تنش شوری مقاوم‌تر است.

بین مقدار جوانه‌زنی در همه سطوح، اختلاف معنی‌داری وجود دارد، به طوریکه کمترین اثر شوری به شاهد و بیشترین

منابع

- آذرینوند، حسین و زینب جعفریان، 1384. «تأثیر تنش شوری بر جوانه‌زنی بذر گیاه *Agropyron deserttrum*, A. *cristatum*» مجله بیابان، شماره 1. 52-61.
- تمرناش، رضا، شکریان، فاطمه، کارگر، منصوره، 1389. «بررسی تأثیر تنش شوری و خشکی بر ویژگی‌های جوانه‌زنی بذر شبدر برسیم (*Trifolium. alexanderium*)» مجله مرتع، سال چهارم، شماره 2.
- جعفری، محمد، علی طویلی، 1389. احیای مناطق خشک و بیابانی، انتشارات دانشگاه تهران، 400ص.
- دیاتی تیلکی، قاسمعلی، نصیری، محسن، نوری، سهیلا، کابلی سیدحسین، 1384. «اثرات تنش شوری بر جوانه‌زنی دو گونه *Aeluropuslittoralis* *slagopoides* *Aeluropus* از چهار منطقه
- (اکسشن)، فصلنامه تحقیقات مرتع و بیابان ایران، سال دوازدهم، شماره 3.
- سلطانی، ا، 1386. رابطه آب و خاک و گیاه، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، 150ص.
- سلطانی، ا، 1387. کاربرد نرم‌افزار SAS در تجزیه آماری، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، 200ص.
- صفرنژاد، عباس، حسن حمیدی، 1386. «بررسی خصوصیات مورفولوژی گیاهان دارویی اسفرزه (*Plantagopsyllium* و *Plantagoovata*) در برابر تنش شوری»، فصلنامه پژوهش و سازندگی، شماره 75.152.
- Bajji, M., Kine, J.M., lutts, S., 2002. Osmotic and ionic effects of Nacl on germination early seeding growth, and ion content of *Atriplex halimus*. Can. J. Bot. 297-304.

14. Manchanda, G., Grag, N., 2008. Salinity and its effects on the functional biology of legumes. *Acta Physiology plants*, 30: 595-618.
15. Mass, E. V., 1986. Salt tolerant of plants, *Agric. Res.*, 1:12-26.
16. Pessarakli, M., 1994. Hand book of Plants and crop stress. Macel dcker, 697 pp.
17. PoorIsmail, M., East, M. 1994. Effects of salinity on germination, fresh and dry weight, plant *Suaeda fruticosa*. *Desert Magazine*, 10 (20), 257-264 (In Persian).
18. Van't Hoff, J.H., 1887. The role of osmotic pressure in the analogy between solution and gases. *Zeitschrift Physicalische Chemie*. 1: 481-508.
19. Zia, S., Khan, M.A., 2004. Effect of light , salinity and temperature on seed germination of *limonium stocksii*. *Can. J. Bot.*, 82: 151-157.
9. Eaton, F M., 1947. Toxicity and accumulation of chloride and sulfate salts in plants. *J. Agric. Res*, 64:357-399.
10. Fowden, L., Manafield, T., stodart, J., 1993. *Plant Adaptation to Enviromental Stress*. Chapman and Hall, London, 88pp.
11. Galinato, M.I., V. Valkage, 1989. *Aquatic-botany*, 26:1-2, 89-102.
12. Hadas, A., 1976. water uptake and germination of Leguminouse seeds under changing external water potential in osmotic solution . *J. of Exp. Bot.* 27: 480- 489.
13. Khan, M.A., ungar, I.A., 1999. Seed Germination and recovery of *Triglochin maritime* from salt stress under different theromoperiodes. *Great Basin nat.* 59:144-150.